

עודכן ב- 13/08/2011 17:55

ארמי אובד בפרגמון

תערוכה ארכיאולוגית של ממצאי תל ח'לף, היא גוזן המקראית, מוצגת במוזיאון פרגמון בברלין. היא מספרת את סיפורה של ממלכה ארמית קטנה בצפון-מזרח סוריה, שנמחצה, כמו ממלכות יהודה וישראל, בין המעצמות הגדולות של הימים ההם. דרכה מסופר גם סיפור של מקס פון אופנהיים, האוריינטליסט הגרמני שגילה את האתר בסוף המאה ה-19 והביא את ממצאי החפירה לברלין

מאת יעקב שביט

ברלין, יולי

המונח "אוריינטליזם", המשמש בעיקר לגנאי, כבר נשחק כתוצאה מן השימוש שעשה בו אדוארד סעיד והפולמוס שעורר. ואולם, סעיד לא נגע כלל באוריינטליזם הגרמני ובייחודו כתופעה תרבותית ואינטלקטואלית בהשוואה לאופי של האוריינטליזם הצרפתי והבריטי. מכאן, בין היתר, העניין בתערוכה המוצגת בימים אלה במוזיאון פרגמון בברלין.

גיבורה הוא מקס פון אופנהיים, דיפלומט גרמני, נוסע, מחברם של ספרי מסע (בהם "מהים התיכון למפרץ הפרסי", 1899), אוריינטליסט, אתנוגרף, אספן של אמנות ואמנות איסלאמית, וארכיאולוג חובב. התערוכה מציגה את הפנים השונים האלה שלו; פנים המשלבים את העניין בהיסטוריה של המזרח הקדום והעניין בעולם המוסלמי בן הזמן.

פון אופנהיים הביא לברלין אוצר של ממצאים ארכיאולוגיים, ובד בבד גם אוסף מרשים של אמנות ואומנות מוסלמית - ואף הפך את ביתו בברלין ל"מקדש אוריינטלי". זאת ועוד, פון אופנהיים הוא דוגמה מרתקת לקשר שנוצר בין ההיקסמות מן המזרח והמחקר לשמו, לבין גיוס המחקר לשירות "המולדת והקיסר", כלומר, לשירות האימפריאליזם הגרמני, שחתר להשפעה ב"מזרח", ולא דווקא לשליטה. לדברי אביו הבנקאי, בנו היה אחוז ב"תשוקה טרגית" לאוריינט, ואילו בספר "האוריינטליזם הגרמני בתקופת האימפריה" (2009) מאת סוזאנה מארשנד, הוא מוגדר כחובבן עשיר וכאופרטוניסט, ששירת את חסידי האוריינטציה הפאן-איסלמית בגרמניה הווילהלמינית; כלומר, את המגמה ששאפה לכונן השפעה גרמנית במזרח - ולא רק במזרח הערבי.

התערוכה המרשימה מציגה את הפנים השונים של פון אופנהיים. אבל מרכזתה הוא הממצאים שהביא אתו לברלין מתל ח'לף (גוזן המקראית), עיר ששכנה בגדה הדרומית של נהר חבור, בצפון-מזרח סוריה, ממזרח לחרן.

פון אופנהיים קיווה בשעתו להציג את הממצאים מהחפירה במוזיאון המלכותי (הפרגמון), ואולם המשא ומתן עם הנהלת המוזיאון לא עלה יפה. כשהגיעו הממצאים לברלין ב-1928, מימן אופנהיים מכספו מוזיאון פרטי, שעורר התרגשות רבה. הייחוד והחידוש שלו היה בכך שהתצוגה מיקמה את הסביבה וההקשר שבהם נמצאו הפסלים הגדולים (הגדול שבהם הוא פסל הבזלת של אל-הסערה הדד-בעל, שגובהו שישה מטרים) ויתר הממצאים הרבים.

ב-23 בנובמבר 1943 נפגעה התערוכה באחת מהפצצות האוויר על ברלין. פסלי הבזלת התנפצו והיו לערמות של שברים ורסיסים קטנים, וחפצים אחרים הותכו בשריפה. השרידים

נאספו במשך שנת 1944 והועברו למרתפי ה"פרגמון". רק בשנות התשעים החל מפעל השיקום של הפסלים מתוך 27 אלף שברים ורסיסים.

בתערוכה שלוש פסלי בזלת, תבליטים של תמונות מעולם המיתולוגיה ומחיי היום-יום של תל ח'לף, חפצי פולחן, כתובות בארמית ובאשורית, וכלי אבן, רובם מארמונו של המלך כפרה (Kapara), שנכבש ונהרס על ידי האשורים, וכן מהמקדש ומהקברים.

בתל ח'לף, שגילה פון אופנהיים ב-1899 ושנחשף על ידי משלחת חפירות שאירגן ומימן בשנים 1911-1913 ואחר כך בין 1927 ל-1929 - שכנה כאמור גוזן, עיר הבירה של אחת הממלכות הארמיות (בית בח'ין), שהתבססו בהדרגה במאות האחת-עשרה והעשירית לפנה"ס אחרי קריסת האימפריה החתית והיחלשות כוחה של אשור, שעד אז שלטה בכל האזור שממזרח לנהר פרת.

העיר נחרבה בשנת 808 לפנה"ס על ידי האשורים, ואל העיר שהקימו על חורבותיה, קטנה מזו שנהרסה, הגלה מלך אשור חלק מתושבי שומרון - ככתוב במלכים ב יז, ז. הקמת הממלכות הארמיות היתה תוצר של תהליך שאפשר לתארו כמעבר מ"נוודות למלוכה"; תהליך שבו שבטי נוודים מקימים כפרים-ערים, תוחמים לעצמם טריטוריה מוגדרת, ממסדים מלוכה, כהונה, פולחן ומינהל, ומפתחים תרבות שהיא ייחודית להם.

קשה שלא להתרשם מן הדמיון בין התהליך הזה ובין התהליך שבו הקימו שבטי ישראל שתי ממלכות בכנען, ואי אפשר כמדומה שהביטוי "ארמי אובד אבי" (דברים, כו, ה) לא יהדהד בזיכרונו של המבקר העברי כשהוא מסייר בין האולמות.

כל הזכויות שמורות, "הארץ" ©

סגור חלון